

Monumentnummer*: 532119

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 18 januari 2013
Kadaster deel/nr 82844/151

Woonplaats* IJmuiden
Gemeente* Velsen
Provincie* Noord-Holland

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
IJmuiden	L			7023
IJmuiden	Q			977
IJmuiden	Q			2078
IJmuiden	Q			978
IJmuiden	Q			2074
IJmuiden	L			6791
IJmuiden	Q			2077
IJmuiden	Q			2075

Omschrijving**

Inleiding

Een Europese verdedigingslinie

De Atlantikwall is een Duits militair stelsel uit de Tweede Wereldoorlog dat de hele Noordzee en Atlantische kust van Noorwegen tot aan de Spaanse grens besloeg. Primair was het stelsel, dat aanvankelijk nog Neue Westwall heette, bedoeld om een aantal belangrijke havens te verdedigen. Men wilde ook aanvallen op Engeland uit kunnen voeren. Gaandeweg kregen de tussen de grote havens gelegen strategische punten meer aandacht en werd een gericht bunkerbouwprogramma uitgevoerd. Vanwege de reële mogelijkheden tot een invasie vormde de verdediging van de Nederlandse en Normandische kust daarbij een zwaartepunt. Vanaf einde 1943 werd steeds explicieter rekening gehouden met een geallieerde invasie vanuit zee. Vanaf dat moment is de verdediging van de gehele Atlantische kustlijn ter hand genomen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Drie bouwfases

De Atlantikwall kwam in drie fasen tot stand, in 1940-1941, 1942-1943 en 1943-1944. In Nederland vond de grootste bouwactiviteit plaats gedurende bouwfase 2, 1942-1943. Na het verlies aan het oostfront bij Stalingrad, wordt door het Duitse oppercommando besloten tot de bouw van een integraal en permanent verdedigingsstelsel langs de Atlantische kust. Men start een groot bouwprogramma voor het gebied tussen de Duits-Nederlandse en Frans-Spaanse grens (Spanje was neutraal). De voor Nederland zeer kenmerkende modulaire systematiek van grote en kleinere verdedigingsseenheden, die samen een soort eilandenstructuur vormen, komt in deze periode tot stand. Er vindt standaardisering van de bouwwerken (bunkers) plaats, voortbouwend op de bunkertypen die reeds in 1936-1940 ten behoeve van de Westwall waren ontwikkeld. Onder andere wordt de 600-serie van zware bunkers ontwikkeld, die in vijf contingenten tussen november 1942 en 1944 wordt vrijgegeven. Ook worden de door de marine gebouwde open geschutsplaatsen 'verbunkerd' ('Schartenbauprogramm'). Met name in deze bouwfase is een enorme hoeveelheid civiele bouwwerken gesloopt. Langs hele kuststroken wordt de bebouwing weggevaagd. Dit heeft de nodige impact op de burgerbevolking.

Militair strategische structuur

In de Nederlandse krijgshistorie werd de vijand altijd uit het oosten verwacht. De Atlantikwall richt zich naar het westen, waarmee deze zich wezenlijk onderscheidt van alle Nederlandse vestingbouw tot dan toe. Nederland kent binnen de Atlantikwall een geheel eigen, zeer herkenbare militair-strategische opbouw. Deze kreeg met name in de tweede bouwfase van de Atlantikwall gestalte. Het betreft een hiërarchische verdedigingsstructuur, bestaande uit modules met onderling verbonden commandostructuren. Van groot naar klein zijn dit de 'Festungen', 'Verteidigungsbereiche', 'Stützpunkte', 'Stützpunktgruppen' en 'Widerstandsnester'. In deze structuur gaat de aandacht primair uit naar de verdediging van de grote zeehavens. De aanleg en bouwwerken vormen een zeefront. Ook de steeds kleinere eenheden dienden ter ondersteuning van de verdediging van de grote havens. Daar waar een luchtaanval of luchtlandingen in het achterland werden verwacht, werd een landfront aangelegd, veelal met anti-tankmuren, droge of natte anti-tankgrachten en verplaatsbare hindernissen op de accessen. Het Landfront Vlissingen en Zuidfront IJmuiden zijn daarvan voorbeelden. Pas in een laat stadium van de oorlog, toen een geallieerde invasie daadwerkelijk werd verwacht, is de gehele kustlijn ('Freie Küste') in permanente staat van verdediging gebracht (derde bouwfase). Dat gebeurde voornamelijk met verplaatsbare hindernissen en mijnevelden. Overigens waren de stranden al vanaf het begin van de oorlog niet meer vrij toegankelijk ('Sperrgebiet'). Het Nederlandse kustgebied viel onder twee oppercommando's. Het noordoostelijke deel, de gehele kust vanaf de Waddeneilanden tot aan de zuidelijke Scheldemonding viel onder de Duitse Noordzeecommandant (W.B.N. ofwel Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden). Het gedeelte vanaf de zuidelijke Scheldemonding behoorde tot het 15e leger in België en Frankrijk. Gedurende de oorlog veranderde de strategische rol van bepaalde havens en gebieden en daarmee ook de commandostructuur, functies en benamingen. De Verteidigungsbereiche Vlissingen, IJmuiden en Hoek van Holland werden aan het einde van de oorlog (1944) bijvoorbeeld Festungen en kwamen daardoor hoger in de hiërarchie te staan. De bouwwerken werden steeds aangepast aan de nieuwe rol van de module waarbinnen ze vielen. Mede deze dynamiek maakte de Atlantikwall tot een zeer modern verdedigingsstelsel.

Verteidigungsbereich en Festung IJmuiden

In de strategische visie van de Duitse bezetter moest een aantal plekken langs de Nederlandse kust snel van verdedigingswerken worden voorzien. In eerste instantie de belangrijke havens waarbij IJmuiden vanwege het Noordzeekanaal met zeesluizen, de in 1918 opgerichte Hoogovens (staal) en de korte afstand tot Engeland boven aan de prioriteitenlijst stond. Al in mei 1940 werd begonnen met de bouw van een scheepsbunker voor de S-Boote. Ook een deel van de marine-luchtafweerbatterijen in en rond IJmuiden werd reeds

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gebouwd voordat er definitief sprake was van de Atlantikwall, toen er een gestructureerd systeem werd opgezet. Het belang van IJmuiden blijkt uit het feit dat het op 8 juli 1942 werd uitgeroepen tot Verdedigingsgebied en in januari 1944 tot Festung, in strategisch opzicht de hoogste haalbare status binnen het verdedigingssysteem van de Atlantikwall. Bij IJmuiden werden een Seefront (tegen aanvallen vanuit zee) en een Landfront (tegen aanvallen vanuit het achterland) ingericht, met aan weerszijden van de sluisen een eigen hoofdkwartier, communicatiebunker en hospitaal. Het hoofdcommando bevond zich op Landgoed Beeckestijn. Het zogenoemde Kernwerk IJmuiden bevond zich op het reeds bestaande forteiland in de monding van de Noordzee. Dit fort was gebouwd in 1880-1887 als onderdeel van de Stelling van Amsterdam en werd nu met een groot aantal betonnen werkunitgebouwen uitgebreid. Een Kernwerk diende als reductie waar men zich kon verschanseren wanneer de vijand de linies zou doorbreken.

Batterij Olmen Eén van de onderdelen van het Landfront IJmuiden is de Marineflakbatterie of luchtdoelbatterij Olmen, bedoeld voor afweer met vrij zware kanonnen (kaliber 10,5 cm). In IJmuiden werden vijf van dergelijke zware batterijen gebouwd, waardoor het berucht werd onder geallieerde vliegers. Vliegtuigen konden tot op 10,5 km worden bestreden, landdoelen tot 15,3 kilometer. De batterij werd deels volgens een gebruikelijk principe gebouwd, maar in afwijking van het standaardprincipe werd de centrale geschutsbunker, de vuurleidingspost (Leitstand) excentrisch opgesteld en wel aan de noordzijde van het terrein. Zuidelijk daarvan kwamen vier flankerende geschutsopstellingen tot stand. Daarachter lagen onderkomens voor munitie en manschappen, opstelplaatsen voor zoeklichten en dergelijke. De bunkers waren deels verbonden door poternes (onderaardse gangen). Vanwege de verticale gerichtheid van het geschut was er op Olmen sprake van open opstellingen in plaats van de Schartenbau.

Batterij Olmen ligt ten zuiden van batterij Heerenduin, die tot het Seefront behoorde. Het is vrij ongebruikelijk dat batterijen van Land- en Seefront zo dicht tegen elkaar aan liggen.

Omschrijving

De BATTERIJ OLMEN uit omstreeks 1943 is gelegen in het duingebied ten noorden van de IJmuiderslag en ten zuiden van de Zuidpier van IJmuiden. De batterij is opgebouwd volgens een standaardindeling van dit type luchtdoelbatterijen, uitgezonderd een excentrische plaatsing van de vuurleidingspost. In het terrein zijn nog aanwezig de vuurleidingspost van het type FL244 (Schwerer Flak Leitstand Baunummer 5772) aan de noordzijde van het terrein en centraal in het terrein vier geschutsopstellingen van het type FL243 en FL249 (Schwere Flakstellung Baunummern van noord naar zuid 5773, 5774, 5775 en 5776). Aan de zuidzijde staan twee munitiebunkers van het type FL246 (Munitions Auffüllraum für Schwere Flakbatterie met Baunummern 5771 en 5771a). Ten noorden en aan de noordoosthoek van FL244 zijn twee Tobrukopstellingen (Regelbaute) aanwezig. In het terrein zijn ook nog enkele open geschutsopstellingen en een (ondergestoven) machinecentrale type M183 (Regelbau) aanwezig. Verder resteren ondergrondse verbindingen (poternes) tussen de bunkers en zijn sporen van veldwerken in het terrein herkenbaar. In enkele bunkers zijn nog muurschilderingen uit de bezettingstijd aanwezig.

Waardering

De BATTERIJ OLMEN uit 1943 is van algemeen belang uit oogpunt van stedenbouwkunde, architectuurhistorie, cultuurhistorie en militaire historie: - als onderdeel van de Atlantikwall, die zich uitstrekt van Noorwegen tot de Spaanse grens en in verschillende fasen tussen 1940 en 1944 werd gebouwd door de Duitse bezetter. Het betreft de laatste permanente verdedigingslinie in de Europese geschiedenis en is van internationaal belang;

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- als onderdeel van het kralensnoer van bunkers en bunkercomplexen langs de Nederlandse kust, die onderdeel vormen van de Atlantikwall en waartoe tevens een aantal belangrijke commandobunkers en bijvoorbeeld vliegvelden in het binnenland behoorden;
- als onderdeel van het voor de Atlantikwall en zeker voor Nederland typerende modulaire verdedigingssysteem en meer specifiek als onderdeel van het Verdedigingsgebied en latere Festung IJmuiden;
- vanwege de markante ligging op de duintop ten zuiden van de haven van IJmuiden, die met het fort IJmuiden (Kernwerk IJmuiden) een historische gelaagdheid van verdedigingswerken vanaf 1880 kent en ten tijde van de Duitse bezetting onder andere als uitvalsbasis voor S-Boote (Schnell-Boote) diende;
- als uiting van het strategisch belang van IJmuiden sinds de aanleg van het Noordzeekanaal in 1865-1876, dat mede om die reden in de Stelling van Amsterdam was opgenomen. De havens, de Hoogovens (ijzererts) en de nabijheid van Engeland waren ook voor de Duitse bezetter van groot strategisch belang. Daarom werd IJmuiden vrij snel na het uitbreken van de oorlog van de nodige verdedigingswerken voorzien. Uitzonderlijk binnen het Europese geheel van de Atlantikwall was de uitvalsbasis voor S-Boote (Schnell-Boote) waarvan één van de bunkers nog aanwezig is;
- vanwege de herkenbare functie als luchtdoelbatterij en onderdeel van het Landfront IJmuiden binnen het ter weerszijden van het Noordzeekanaal gelegen systeem van Land- en Seefront ter verdediging van het Verdedigingsgebied en latere Festung IJmuiden;
- als meest complete, geavanceerde en qua bunkertypen meest diverse luchtdoelbatterij van het zeer beperkte aantal batterijen dat er van dit type nog aanwezig is;
- als voorbeeld van specifiek Duitse gestandaardiseerde bunkerbouw waarvan voorbeeldboeken (Typenhefte) behouden zijn; de standaardtypen werd echter in veel gevallen aangepast aan de plaatselijk beschikbare materialen en landschappelijk omstandigheden;
- als voorbeeld van in het werk gestorte betonnen bouwwerken in een houten bekisting die nog zichtbaar is in de huid van de bunkers;
- als zichtbare en tastbare onderdelen van een complex militair systeem, waar naast de betonnen werken en waterlopen ook zaken als loopgraven, wapens (kanonnen en mitrailleurs), verplaatsbare versperringen, afrasteringen en dergelijke behoorden; deels zijn deze nog aanwezig, al dan niet als archeologische sporen in de ondergrond van het terrein;
- vanwege de unieke fysieke relatie met de direct tegen Olmen gelegen kustbatterij Heerenduin die onderdeel uitmaakte van het Seefront IJmuiden;
- als 'lieu de memoire' ter herinnering aan de Tweede Wereldoorlog;
- als verwijzing naar de immateriële oorlogsgeschiedenis van IJmuiden zoals de sloop van de oude dorpskern, de gedwongen evacuatie van de bevolking (Sperrgebiet) en de heftige bombardementen en beschietingen waarvan de verhalen nog steeds onder de plaatselijke bevolking leven;
- vanwege de herinnering aan de oude dorpskern die ten behoeve van de aanleg van de Atlantikwall en het vrije schietveld vrijwel geheel is gesloopt en direct daarmee samenhangend vanwege de relatie met het van nationaal belang geachte Wederopbouwgebied Atlantikwallzone IJmuiden;

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- de onderdelen zijn redelijk gaaf tot gaaf bewaard en laten zich voor het grootste deel nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Omwalling

Functie

Batterij